

ОБРАЗОВАТЕЛНИ СТАНДАРТИ

Тодор Ангелов

I. Постановка на проблема, същност, значение, технология

Световната теория и практика, както и резултатите от развитието на българската национална система на образованието, очертават качествено нови критерии за определяне целите, функциите и методите за обективна оценка и измерване на постиженията от образованието, отразени в подготовката и цялостното развитие на младото поколение.

Разработването на държавни образователни изисквания е дейност, неделимо свързана с новите принципни положения за развитието на образованието в условията на демократичното общество. Практически прилагане на образователните изисквания гарантира единни национални критерии за оценка на качеството и резултатите от дейността на всички елементи на образователната система. Тяхното внедряване създава обективни предпоставки за изграждане на съвременно съотношение между единната и диференцираната подготовка на учениците в условията на училищното обучение.

Образователните изисквания очертават научнообоснован фундамент на съдържанието на обучението, еднакво задължителен образователен минимум за подготовката на всеки ученик. Заедно с това върху стабилна, рационално регламентирана учебна база, се създават реални предпоставки за стимулиране и развитие на индивидуалните данни на младото поколение, за разгръщане на техния богат и специфичен потенциал от умствени и интелектуални възможности, на социални, нравствени и естетически стойности, присъщи на структурата на човешката личност.

Държавните образователни изисквания преодоляват практиката на досадния субективизъм при оценката на дейността на различните структурни равнища от йерархията в управлението на образованието, на органите и дейците, включени в системата на управлението на образователните институции и особено на непосредствените ръководители на педагогическата дейност – учителите. Техният труд, обществен статус и система за материално и морално стимулиране ще се определят по обективни показатели, лишени от произволните предпочитания, от преднамереността и некоректността.

Държавните изисквания внасят законност и порядък при откриването, функционирането и закриването на образователните структури, при формирането на тяхната национална и регионална мрежа, изключвайки вкусовщината, немотивираните местнически съображения и необосноващите от гледна точка на реалната потребност предложения.

Държавните образователни изисквания не ограничават, обратно, предполагат демократично начало във всички области на образователната сфера. С тяхното осъществяване се постига рационално съотношение между централизма, основан на държавните изисквания и децентрализираните функции на регионалните, общинските и училищните образователни структури и органи за управление. Тяхното творческо проявление ще се изразява и ще се открива в уменията им да търсят педагогически, дидактически, социални, технологически и материално-технически решения за пълноценното осъществяване на държавните изисквания.

Образователните стандарти дават силен отзвук върху системата и структурата на подготовката и следдипломната квалификация на педагогическите кадри; върху структурата и модела на основните стандартизирани документи – учебните планове и учебните програми, върху облик на учебниците и методическите помагала.

Преодолява се непрекъснатото противоречие между реалните възможности на учениците от различните възрастови групи, между техните даши и тенденции за развитие и обема и структурата на учебната информация. Практиката на универсално използваните принципи на дидактическият материализъм и дидактическият формализъм се заменя от рационално структуриране на учебната информация на базата на общозадължителните и национални изисквания, от една страна, и от друга, от потребностите за индивидуално стимулиране и развитие на учениците от различните равнища и степени на образованието.

Националната ни образователна система ще бъде обогатена с качествено нова система, механизми и методи за проверка, за измерване и оценка на резултатите от обучението в съответствие с държавните стандартни изисквания. Цялостното и ефективно внедряване на образователните стандарти ще гарантира възможност за надеждна диагностика на базата на достоверна и непрекъсната информация.

Всичко това ще направи резултатите от образованието и функциите на образователните институции открити, публични за цялото общество.

II. Определение и цели на държавните изисквания. Обусловеност на изискванията.

Съгласно чл. 15, ал. 2 от Закона за

народната просвета, Държавните изисквания определят равнището на необходимата общообразователна и професионална подготовка. Чрез тях се създават условия за "изграждане на свободна, морална и инициативна личност, за задоволяване на нейните индивидуални потребности и интереси, за придобиване на широка обща култура; за усвояване на научни издания и избор на варианти на подготовка и професионална квалификация, според индивидуалните данни и възможности на учениците и избраното от тях училище".

Следователно: държавните образователни изисквания (стандарт) представляват система от научно-обосновани, социално и личностно мотивирани категории, общовалидни изисквания и предписания, свързани с изграждането, функционирането и оценката на основните елементи на образователната система:

а) структура на образователните институции и формирания – функции, взаимодействие и диференцираност на целите;

б) структура и функции на управлението на различните образователни равнища – национални, регионални, общински, училищни;

в) стандартизиране на изискванията за откриване и закриване на образователни структури;

г) стандартизиране на изискванията за съдържанието на обучението: учебни планове, учебни програми, учебници;

д) стандартизиране на методиките и механизмите за диагностика, проверка, анализ и оценка на информацията, за резултатите от действията на образователните структури; формирането на системата от задължителни знания, умения и навики за учебно-познавателна дейност;

е) стандарти, изисквания и предложения и норми за формиране на материално-техническа и хигиенна база за обучение и възпитание на учениците;

ж) стандартизиране на основните училищни документи и документите, удостоверяващи резултатите от обучението при завършване на класа, училищна степен, вид училище.

Обусловеност на националните образователни стандарти

Държавните образователни стандарти се обуславят от:

1. Целите на образованието

Главната цел на държавните изисквания е да се създадат благоприятни условия и надежда основа за цялостното развитие на учениците, предпоставка за развитието на индивидуалните данни и перспективи; на индивидуалната личностна ориентация към определена област на човешкото познание, социалната практика и многообразието на труда и творчеството в условията на пазарните отношения; формиране на качества на личността и способност да се развива в условията на конкуренцията, овладявайки общочовешки нравствени норми и черти на поведението,

култура, интелектуални и социални мотиви; стремеж към самоусъвършенстване, самопознание и саморегулация.

2. Изискванията на демократичното общество, на новия тип обществени отношения, от социално-икономическите и научно-техническите перспективи за развитието на обществото, на тази база се очертава комплексът от изисквания на обществото към личността, отхвърляйки категорично опитите за нейното еднотипно моделиране. Новото обществено развитие изисква богатство на личности, личности с индивидуален облик, позиция, алтернативност и оригиналност на мисленето и поведението.

3. Научно-техническите и технологическите постижения. На базата на тях, върху съвременна теоретическа и практична основа, се извършва структурирането и оценката на основното, фундаменталното съдържание (държавният минимум) за подготовката и развитието на учениците. Върху тази база, в различните етапи от обучението, училището осигурява разклонена система от диференцирани програми за обучение, съобразно потребностите и интересите на индивидуалното развитие.

4. Световните тенденции в образованието и от световната практика за стандартизиране на изискванията към подготовката на учениците и измерване на резултатите (постижения).

Българското национално образование следва определена линия на развитие, предопределена от специфичните национални традиции. При новите обществени условия то се изменя и развива, като обогатява най-доброто от достойнието в образованието с нови принципи и черти, с нови системи, методологии и технологии за обучение и управление.

Едновременно с това българското образование е неделама част от световната образователна система. Изработването на националните образователни изисквания ще издигне българското образование до равнището на световните стандарти. Това е пътят за отваряне на националната образователна система към световните постижения, без да се пренебрегва българският дух и характер на училището. С националните образователни изисквания резултатите от българското образование стават съизмерими със световните стандарти.

5. Вида на училището, степента на образование закономерностите – общи и индивидуални в развитието на учениците от различните възрастови групи.

III. Технология и процедури за изработване на държавните образователни изисквания

Изработването на Държавните образователни изисквания (стандарти) преминава през следните технологични етапи:

1 етап: Систематизиране и кла-

сификация на одобрените със Закона за народната просвета видове държавни изисквания.

Целта е на базата на определени принципи за сходство и различие, въз основа на специфичността на обекта, за когото са предназначени изискванията, да се обединят видовете стандарти в сродни по характер групи. Това ще позволи да се очертаят общите и специфичните технологии при изработване на държавните изисквания, ще се разкрие връзката и зависимостта на изискванията, независимо за кой елемент от образователната система се отнасят. По пътя на аналогията се очертават рационални пътища за изработване на изискванията.

2 етап: На базата на систематизацията и класификацията протича процедурата за **описание и характеристика на групата стандарти или на отделния вид стандарт.**

В тази дейност да се има предвид следната примерна класификация на стандартите:

I група: **Включва:** образователни изисквания за: детски градини, подготвителна група, подготвителен клас

II група: **Включва:** вид училище, степен на образование; професия, специалност и квалификация след завършване на определена степен

III група: Система от знания, умения и навики; степен за усвояване на книжовния български език; система за оценяване

IV група: Обучение на деца със специфични образователни и възпитателни нужди; обучение на деца с хронични заболявания

V група: Учебници и учебни помагала; документация на образованието

VI група: Извънучилищна и извънкласна дейност; заетост на учениците; материална, културна и екологична среда

VII група: Научно, информационно, психологическо, педагогическо и библиотечно обслужване

VIII група: Нормиране и заплащане на труда в системата на просветата; едногодишна издръжка на ученик в различните видове и степени училища

IX група: Учителска правоспособност, професионална пригодност и квалификация на учителите и директорите.

3 етап: Определяне и характерологично описание на избория за изработване стандарт; разкриване на неговата същност, зависимост и обосноваване от други, сродни видове стандарти.

4 етап: Формулиране на стратегическата цел; системата от цели и тяхното йерархизиране в зависимост от обекта, за който е предназначен стандартът. Очертаване на крайния продукт, т. е. проектиране в синтезиран вид на очакваните резултати.

5 етап: Сравнително изследване и систематизиране на литературно-информационни източници – наши и чужди, на базата на библиографски справки; анализ и критична оценка на световната практика и националния ни опит по проблемите, свързани с вида държавни изисквания.

6 етап: Изработване на структурния и функционален модел на Държавния стандарт. Определяне на неговия обхват.

7 етап: Дискусия и предварителна експертна оценка – научна, психологическа, педагогическа, хигиенна и финансова. Участват специалисти от различни области.

Изработване на система от критерии за оценка на качеството на стандартизираните образователни изисквания.

8 етап: Диагностика на дейността, осъществявана на базата на традиционните принципи и модели за формиране на образователни институции, съдържание на обучението и др.

9 етап: Експериментална проверка на изработените държавни образователни изисквания, при различни социални, педагогически и материално-технически условия. Определяне обхвата и периода на експерименталната дейност.

Разработка на критерии за изследване, анализ и оценка на резултатите от експерименталната работа.

10 етап: Експертиза на резултатите от експеримента и окончателна

подготовка на съответните образователни изисквания. Публикуване заедно с методически насоки за тяхното внедряване.

11 етап: Разработване на цялостна програма за подготовката и квалификацията на педагогическите кадри; за осигуряване на необходимите учебно-технически средства и помагала.

IV. Специфични технологии и процедури при разработване на образователните стандарти, включени в отделните групи

Първа група. Образователни изисквания за детска градина, подготвителна група и подготвителен клас

а) детски градини

1. Цялостен сравнителен анализ и критична оценка на развитието и състоянието на предучилищната система у нас и в представително избрани страни. Изводи за перспективите в развитието на тази сфера.

2. Представително изследване на деца, включени в различни форми и структури на предучилищното възпитание. Отражение на тази дейност върху развитието на децата. Диагностициране на тяхното състояние, до постигането им в училище и при завършване на I клас и първия курс на началното училище. Изследването и изводите се правят диференцирано за: целодневни, полудневни, временни детски градини и подготвителни групи. На сравнителна оценка се пос-

тавят данните за деца, преминали през детска градина и такива, които са възпитавани в условията на семейството.

3. Експертен анализ и оценка на съществуващата документация за формите на предучилищно възпитание: правилници; учебни програми; помагала.

4. Оценка на системата за подготовка, квалификацията, нормативната база за заплащане на техния труд.

5. Разработване на система от стандартизирани хигиенни, педагогически и естетически нормативи и критерии за откриване на детски градини; за броя на децата в групата; за дидактическата база на детските градини; за храненето и физкултурната дейност.

6. Система за периодична диагностика, анализ и оценка на качеството и резултатите от възпитателната дейност, отразени в развитието на децата. Задължително тестване на децата се прави при навършване на 6-годишна възраст, за да се оцени тяхната пригодност за обучение в училище.

б) подготовителни групи

Подготовителни групи и подготовителни класове са две разновидности форми, обединени от целта – да се създадат организационни и педагогически условия за предучилищна подготовка.

Държавните изисквания в това отношение включват следните процедури:

1. Формиране на системата от цели.

2. Критерии и показатели за подбор и обхват на децата – възраст; социални и интелектуални индикатори за включване на деца в подготовителни класове.

3. Разработване на алтернативни системи за педагогическа дейност в подготовителните групи и класове стандартизирано съдържание на основните дейности: роден език; математика; рисуване; музика, игри, физкултура. Пълно съгласуване на съдържанието в подготовителните класове и групи с това в I клас на училищното обучение.

Разработване на алтернативни режими за работа с децата в класовете и групите; формиране на система от критерии за оценка (измерване) на резултатите и готовността на децата за училищно обучение.

Втора група: Вид училище; степен на образование; професия; специалност и квалификация след завършване на определена степен.

Изработването на държавните изисквания от тази група включват следните процедури и операции:

а) За вид училище

1. Сравнително изследване, анализ и експертна оценка на видовете училища у нас и в група представителни държави. Формиране на определени изводи.

2. В съответствие със Закона и утвърдената структура на образователната система се разкрива мястото и

функцията на всеки вид училище в националната образователна система; съотношението между различните видове училища; възможностите за преход от един в друг вид училище; възможности за алтернативни решения при изграждане на училищната мрежа.

3. Формиране на специфичните цели на вида училище; основните негови функции при осъществяване на стратегическите задачи на Националната образователна система.

4. Разработване и експертна оценка на критерии и условия за постъпване във вида училище – основни документи при постъпване; начин за приемане тестова проверка и оценка на данните; конкурси и пр.

5. Дидактическа и материално-техническа база за обучение. Формулиране на принципите за изработване на учебните планове и програми на базата на Държавния стандарт за знания, умения и навики; алтернативни учебни планове, програми и учебници аз един и същи вид, с точно определяне на функциите на институциите, които ги подготвят и апробират.

6. Разработване на принципите за организацията и технологията на обучението, съобразно спецификата на целите на съответния вид училище, без да се предлагат универсални модели и предписания.

7. Дидактическа и материално-техническа база на обучението. Нормиране. Условия за пълноценно хра-

нене, игри и спорт.

8. Разработване на основните документи за функциониране на съответното училище; документ за завършен клас и вид училище.

б) Степен на образование и професионална квалификация

1. Формиране на система от методи и критерии за анализ и оценка на резултатите от всяка училищна степен: начално, основно, средно училище (по видове), на базата на държавните изисквания.

2. Определяне степента на подготовката по показатели, отразяващи степента на: умствено и интелектуално развитие, отразено в знанията, уменията и навиците, в способностите за самостоятелна учебно-познавателна дейност; самостоятелно и оригинално мислене; наличие на интелектуални потребности; трайност на интересите; степен на формираните нравствени и естетически стойности и социални качества; творчески стремежи и пр.

3. Видове и характер на изпитите, които полагат учениците при завършване на училищна степен. Характер на изпитните задачи и начин за оценяване.

4. При завършване на основно и средно образование към документа за съответната степен ученикът получава и кратък атестат за неговото развитие, тенденции и перспективи.

В документа за училищна степен се фиксират правата и възможностите на ученика да продължи образо-

ванието си в различни по-висши степени на образование; да получи професионална квалификация във формите за професионално обучение.

5. За средните професионални училища и техникумите се определя и степента на професионалната квалификация. Правата на завършилите да продължават образованието си във висши училища и институти, свързани с получената в средното училище подготовка и ориентация. Очертават се практическите професионални умения, необходими за осъществяване в производствена, административна, мениджърска и друга професионална дейност.

6. Нормативно материално-техническо и финансово осигуряване на професионалното образование в условията на пазарните отношения и конкуренцията.

Трета група: Система от знания, умения и навици; степен на усвояване на книжовния български език; система за проверка и оценка на знанията.

А. Система от знания, умения и навици

1. Изследване на идеята за въвеждане на образователни изисквания в света, отразени в литературни източници, в концепции и други публикации.

2. Критичен анализ на световната практика и опитът на нашата страна за формиране на съдържанието на обучението: учебни планове, учебни програми, учебници и др.

3. Представително изследване и диагностициране на знанията, уменията и навиците на учениците от всички класове, степени и видове училища.

4. Представително, диференцирано изследване на родители, учители, ученици, граждани от различни професии и сфери на социалната практика, на учени, психолози, социолози, лекари и др. относно знанията, уменията и навиците на учениците, получени в началното, основното и средното образование. Чрез анкети, интервюта и др. методи да се установи каква е обществената оценка за знанията, уменията и навиците на учениците, от една страна, и от друга, какво те биха очаквали от по-нататъшната дейност на училището при формиране знанията, уменията и навиците.

5. Разработване на идеен проект, модел на образователни държавни изисквания за знания, умения и навици:

а) определяне система от цели при формиране на държавния минимум от знания, умения и навици;

б) принципи при структурирането на знанията, уменията и навиците за пълния курс на началното, основното и средното училище и тяхното декомпозиране по класове;

в) анализ и оценка на постиженията и перспективите за развитие на научното познание и неговото отражение в съвременната система от знания, умения и навици;

г) анализ и изводи за закономерностите, динамиката и интензивитета в развитието на познавателните възможности на учениците от различните възрастови групи и произтичащите от това изисквания към системата от знания, умения и навици;

д) въз основа на научните дидактическите и психологическите критерии протича процедурата за определяне на конкретното стандартизирано съдържание на обучението по всеки предмет и за всеки клас, за всяка училищна степен и вид училище.

В това отношение процедурата включва:

- формиране на структурата на учебния план, съотношение на учебното време за изучаване на групите и отделните учебни предмети; седмичният и годишен брой на часовете;

- система и съотношение между основните понятия; между теоретическите и практическите знания, степен на тяхната приложимост и прагматичност;

- определяне на приоритетната роля на дейността в учебния процес, нейното ключово значение за овладяване от учениците на методи за познание и пълноценно развитие;

- систематизиране и стандартизиране на различните видове умения – интелектуални, практически, изследователски и др. и тяхното формиране в учебни процес;

е) в структурата на образователните изисквания за знания, умения и навици, като задължителен компо-

нент се включва проектът, прогнозната и очакваните резултати, свързани със системата от знания, умения и навици, както и постиженията в цялостното развитие на всеки ученик;

ж) в съответствие с целите и принципите при изработване на образователните изисквания се определя основното ядро, общозадължителният минимум от знания, умения и навици.

Ядрото на образователните изисквания по отделните учебни предмети съдържа учебна информация (система от знания), умения и навици, чрез които се постигат целите:

- развиване на комуникационни способности;

- развиване на способности за теоретическо мислене, за използване на основните мисловни операции, индуктивния и дедуктивния подход при изучаване и овладяване на определена система от знания;

- развиване на способности за трансформиране, за преработване и трансфер на знания, за превръщането им в действена система от умения и навици за използване на знанията за решаване на разнообразни практически и теоретически задачи, за формиране на определен тип интелектуално, правствено и социално поведение;

- формиране и развиване на способности за самостоятелно решаване на училищни и житейски проблеми, при различни ситуации; критично мислене, активна социална позиция;

– развиване на способност за прилагане на подход, който да разкрива интегративната същност на изучаваните знания; способност за перманентно обучение, самообучение и развитие.

з) В съответствие с ядрото и прозрителните от него цели се формира системата от учебни дисциплини по класове и степени на обучение; изгражда се структурата на учебните планове и на учебните програми, в които се конструира и стандартизира системата от знания, умения и навици;

и) разработване на методика за обсъждане на проектите на държавните изисквания, тяхната експериментална проверка и експертна оценка;

к) разработване на програма за осигуряване на документацията, учебните помагала и учебно-техническите средства, необходими за реализиране на образователните изисквания; програма и методика за последователното внедряване на образователните изисквания и квалификацията на учителите;

л) разработване на методики за оценка на постиженията на учениците на базата на образователните изисквания.

При тази процедура широко се използва тестовата система от методи съчетана с класическите методи – писмени и усни проверки, изпити за завършен клас и училищна степен, за завършено основно и средно образование.

При оценка на резултатите и тяхното измерване се отчита:

– степен на овладени и разбрани водещи, ключови идеи и принципи на изучаваните знания;

– възможност за използване на знанията в практическа дейност при решаване на задачи от реалната действителност; развиване на аналитичността на ума, гъвкавост, оригиналност на мисленето;

– степен на развитие на качествата на всеки ученик като самостоятелна личност; да обогатява самостоятелно своя интелектуален мир; адаптивна способност към нови ситуации; качества и способност за творческа, конструкторска и изобретателска дейност; самоконтрол и самодисциплина; морални ценности и черти на личното поведение; способност и стремеж към социално интегриране и комуникация; конкурентноспособност в работата и др.;

– овладяна система от знания, умения и навици за хигиеничен и здравословен начин на живот, степен на подготовка за семеен живот, лична и обществена отговорност;

м) разработка на цялостна система за събиране и статистическа обработка на информацията от приложението на образователните изисквания.

Б. Степен на усвояване на книжовния български език

1. Цели на обучението по роден език

2. Разработване на структурния и

съдържателен модел на системата от общозадължителни знания, умения и навици за книжовния български език, които учениците задължително да получат в пълния курс на началното, основното и средното училище, като за всяка степен се определят резултатите, които следва да се постигнат.

3. Стандартизиране на единни изисквания за книжовен правопис и правоговор към всички видове учебници и помагала за учениците, независимо от учебната дисциплина.

4. Осигуряване на задължителна подготовка по български език за всички настоящи и бъдещи учители.

5. Стандартни изисквания към учебните планове и програми по български език с цел да се разшири практическата насоченост на обучението, речевото общуване. Въвеждане на индивидуални и диференцирани системи за обучение по български език.

6. Разработка на държавни изисквания към системата от писмени и устни упражнения по езика; за периодична тестова проверка за бързо събиране, обработване и оценка на информацията.

7. Въвеждане на задължителни изпити по български език в края на всяка учебна година, в края на учебна степен и завършен цикъл на образование.

8. Стандартизирани изисквания към усвояването на книжовния български език в детските градини, подготвителните групи и класове.

9. Разработване на единен право-

писен и правоговорен режим и изисквания в училище; в средствата за информация – телевизия, радио, печат.

Четвърта група: Обучение на деца със специфични образователни и възпитателни нужди

1. Цялостно изясняване и формулиране на общите и специфични цели на този тип училища.

2. Приципи и критерии за тяхното изграждане на национално и регионално равнище.

3. Критичен анализ на досегашната практика у нас и в други страни на света.

4. Обхват, методи и критерии и за подбор на децата.

5. Система на обучение и възпитание; критерии за формиране на учебните планове и програми; стандартизирани изисквания към учебниците и подготовката на учениците.

6. Показатели и алтернативни решения за съчетаване на общообразователната, лечебно-оздравителната дейност и професионалната подготовка на ученическите континенти.

7. Разработване на вариантни модели за учебно-възпитателния и лечебно-оздравителния режим на училищата; за нормиране на заетостта и на товареността на ученици и учители; за медицинското обслужване на училищата; за контрола и периодичната оценка на резултатите и здравното състояние на децата.

8. Разработване и въвеждане на нова система за финансиране; за издръжка на учениците и пълноценно

хранене; за медицинската и учебно-техническата база.

Пета група: Учебници и учебни помагала. Документация на образованието.

А. За учебниците и учебните помагала

1. Цялостно изследване, анализ и оценка на досегашната система и критерии за изработване на учебници и помагала за учениците; състояние и тенденции у нас и в други страни по всеки вид и група учебници и помагала.

2. Стандартизиране на функциите на учебниците и помагалата за учениците.

3. Разработване на съвременна система от принципи за научно-информационната, методологическата, естетическата и хигиенната характеристика на учебниците и свързаните с тях помагала. Предложения за алтернативни решения.

4. Изработването на учебниците става на конкурсни начала.

5. Създаването на всеки учебник преминава **през следните процедури:**

а) изследване на теории, концепции, традиции и съвременни схващания за функциите, структурата и методическата характеристика на учебниците.

б) проучване чрез анкети, интервюта и др. отношенията, оценката и предложенията на учители, експерти, родители, учени, ученици, социолози, психолози, педагози и др. за учебниците, тяхното качество и надежд-

ност за постигане на съвременните цели на обучението и развитието на учениците;

в) проучване на учебните планове и програми на базата на които се изработва учебникът. Определяне на алтернативния учебен план и програма, които ще се използват. Характеристика на техните цели и изисквания, относно структурата и обема на стандартизираното и диференцирано съдържание на учебната информация и интеграционни подходи при формиране на съдържанието. В основата на учебника се поставят държавните изисквания за знания, умения и навици.

г) изработване на функционален структурен модел на проекта за учебника и приложените към него система от учебни помагала за ученика и за учителя; учебно-технически, графични и аудиовизуални средства.

д) определяне съотношението между текста, характера на дидактическите задачи и илюстрациите в учебника. Изясняване на тяхната функция като източник за информация;

е) формиране на системата от понятия за всяка тема, включени в учебника – доза, научност, достъпност, пълнота на съдържанието на понятията и яснота;

ж) алтернативни модели и решения за разработване на отделните теми, богатството от стандартизирани и диференцирани задачи с творческо и конструкторско съдържание; използване на алгоритми, графични за-

дачи, задачи с изследователски характер и др.

з) систематизиране на стандартизираните изисквания за: езика на учебника, шрифта, илюстрирането, хигиената, полиграфическото и художествено оформяне;

и) дискусия и експертна оценка на проекта на учебник;

к) експериментална проверка и апробиране на учебника.

Б. Процедури относно стандарта "Документация на образованието"

а) кодиране, анализ и критична оценка на съществуващата документация в образованието;

б) изработване на критерии за унифицирането на документацията в образованието;

в) формиране на системата от принципи за изработване на всеки документ. Класифициране на документите в съответствие с техните функции. Обособяване на системата от документи с императивни изисквания и такива, които имат препоръчителен характер, които стимулират инициативата и творчеството при тяхното прилагане. Юридически, финансови, педагогически и социални изисквания;

г) определяне степента на отговорност на различните документи, т. е. възможност за евентуални, необходими допълнения, корекции и усъвършенствания;

д) структурен модел на всеки документ. Изисквания към езика на до-

кумента, йерархиизиране на основните положения, пестеливост на формулировките, категоричност и недвуусмисленост на всеки пункт;

е) дискусия и експертна оценка. Утвърждаване от упълномощения орган. Определяне на условията, отговорността, санкциите и поощренията при изпълнение на всеки документ. Определяне на крайните резултати и критерии за тяхното измерване.

Шеста група. Извънкласна и извънучебна дейност. Заетост на учениците. Материална, културна и екологична среда.

А. Извънкласна и извънучилищна дейност

а) критичен анализ и оценка на досегашната извънкласна и извънучилищна дейност;

б) формиране на система от цели, принципи за структурата, съдържанието, методите и организацията на извънкласната и извънучилищна дейност за утвърждаване на нейната основна функция – развитие на творческите възможности на учениците, удовлетворяване и стимулиране на специализираните интереси, развитие на способностите и дарованията;

в) разработване на нормативната база за материално-техническите, финансовите и кадровите условия при провеждане на различните по характер извънкласни и извънучилищни дейности;

г) определяне на изходните положения и примерни изисквания за формиране на съдържанието на дейност-

та, като се преодолее досегашната строго регламентирана, догматично определена структура, съдържание и форми на организация. Създаване на възможности за индивидуализиране на дейността чрез въвеждане на диференцирани програми за интензивно развитие на способности и дарования;

д) нормиране на дейността в различни форми – обхват на учениците – брой в различните форми и база за творческа дейност;

е) стандартизиране на изискванията към подготовката и дейността на ръководителите на извънкласни и извънучилищни дейности; управление на извънкласната и извънучилищната дейност;

ж) принципи за изграждане на центрове за извънкласна и извънучилищна дейност. Стандартизиране на изискванията към тяхната организация и управление;

з) разработване на критерии за стимулиране на ученици и техните ръководители на базата на получените резултати.

Б. Заетост на учениците

а) разработване от норми и стандартизиращи изисквания за заетостта на учениците със задължителна и избираема учебна дейност; извънучилищни занимания, домашни и др. задължения с цел непрекъснато да се разширява времето за свободни занимания на ученика, избрани от него на базата на свободни предпочитания;

б) хигиенни изисквания и норми на ангажираност на учениците, съобразно общите и индивидуални особености в развитието на учениците;

в) критерии за периодична диагностика на състоянието на работоспособността, умората и здравословното състояние на учениците.

В. Материална, културна и екологична среда

а) критичен анализ и оценка на състоянието на материалната, културната и екологичната среда в училището и извънучилищните институции;

б) разработване на норми и стандарти изисквания за: материално-техническата база на училищата и извънучилищните институции – кабинети, зали за свободни творчески занимания и игри, за спорт, изследователска и туристическа дейност; работилници;

в) стандартизиране на хигиенните изисквания на училищната среда; за формиране на хигиенни навици; норми и стандартни изисквания за здравна профилактика и медицинско обслужване; за работа при екстремални и стресови ситуации;

г) хигиенни и екологични изисквания към храната и режима на храненето в училищните столове и др.;

д) хигиенни и екологични стандарти за училищното обкръжение: забрана на питейни заведения в областта на училището; гаражи и паркинги; озеленяване и почистване на училищните дворове, градини; спортни пло-

щадки и др.; организиране на дни и седмици на обучение сред природата и др.

Седма група. Научно, информационно психологическо, педагогическо и библиотечно обслужване

А. За научно и информационно обслужване

а) разработване на национална стратегия за научно и информационно обслужване на образованието;

б) разработване на функционална структура и мрежа на научните звена за обслужване на образованието на национално и регионално равнище: специализирани звена – самостоятелни или интегрирани в рамките на висшите училища, научноизследователска дейност по проблемите на образованието;

в) принципи и критерии за изграждане система на работа на научно-информационните звена. Режим и показатели за събиране, обработване и предоставяне на информацията на различните управленски равнища;

г) норми и стандарти за дейността на училищни психолози и педагози;

д) разработване на норми и режим на работа на училищните библиотеки; критерии за определяне на щата и финансирането на базата на книжния фонд, за периодичното обновяване и изисквания за работа с читателите;

е) въвеждане на автоматизирани системи за обработка на информацията и на библиотечната дейност и об-

служване.

Осма група. Нормиране и заплащане труда в системата на просветата. Едногодишна издръжка на ученик в различните видове и степени училища.

а) сравнително изследване и отработване на информацията за нормиране и заплащане на труда в образованието в представителна група страни и у нас. Критична оценка;

б) разработване, дискусия и експертна оценка на държавни изисквания и критерии за заплащане труда в образованието на базата на принципите на пазарните отношения и конкуренцията и в зависимост от образователния ценз, характера на труда, качеството и резултатите:

– за учителите в различните видове и степени училища;

– за педагогическите кадри от специалните училища – оздравителни; на училищата, обучаващи деца с отклонения в умственото и физическото развитие; домове за деца и юноши и др.;

– за директорите и зам.-директорите (помощник-директорите) на училища – в зависимост от вида, степента и броя на учениците и учителите;

– за работещите в извънучилищната дейност;

– за експертите на различните равнища на управление, в зависимост от техните функции и отговорности в системата на образованието;

– за щата, функциите и заплаща-

нето на труда на административния и помощния персонал и финансовите служби на образованието в зависимост от качеството и стопанската ефективност на техния труд; рационално изразходване на средствата; отражението на тази дейност върху рационалното и резултатно протичане на учебната и възпитателната работа;

– формиране на критерии и осъществяване на дейност за поемане на част от разходите на училищата по пътя на собствени финансови източници. Резултатно въвеждане в образованието на принципите на пазарните отношения;

в) разработване на държавни изисквания и нормативна база за издръжка на един ученик за година: обучение; учебници и учебни помагала; облекло; хранене; отдых, спорт и др. На тази база показатели за формиране на училищния бюджет (на образованието) и за източници за финансиране, включително и на системата за заплащане на обучението – цялостно или по отделни показатели.

Девета група: Учителска правоспособност, професионална пригодност и квалификация на учителите и директорите на училища

а) цялостно критично изследване и оценка на досегашната система у нас и в други страни;

б) разработване на принципи и модел за нова система за подготовка и усъвършенстване на учителите, отделно за директорите на училищата;

в) създаване на нова професионална система на учителите;

г) алтернативни форми и държавни изисквания за подготовка на учителите от различните видове и степени училища. Извеждане на изискванията за висше педагогическо образование за всички учители като държавен стандарт;

д) система и изисквания за квалификация и професионално усъвършенстване на педагогическите кадри в зависимост от творческото професионално развитие и постигнатите резултати;

е) държавни изисквания за морално и материално стимулиране на педагогическите кадри;

ж) система и изисквания за контрол и оценка на постиженията на труда на педагогическите кадри;

з) разработване на система от държавни показатели за пригодността на кандидатите за институциите, които подготвят и усъвършенстват учителите; за периодично атестиране на учителите;

- здравно състояние;
- характеристика на психическия образ и особености на кандидата;
- интелектуални черти и културни ценности и интереси;
- култура на речта;
- паличие на интереси към педагогическа дейност и творчество;
- емоционално-волева характеристика;
- естетически стремежи и поведение.

IV. Система за оценка на подготвените проекти за държавни образователни стандарти

В заключителната част на всеки разработен проект за стандарт се прилага система за предварителна проверка и експертна оценка, за неговата пригодност за внедряване в практиката.

Независимо от специфичността на отделните видове държавни образователни стандарти, при тяхната окончателна експертиза да се имат предвид следните изисквания:

1. При оценка на образователните изисквания да се отчита степента на тяхната формираща, оценъчна, информативна и професионално развиваща функция.

2. В основата на всеки стандарт се поставят целите на образованието. Те са основополагащи при формирането на стандартите. И обратно – Държавните образователни стандарти също се отразяват върху системата от цели.

При оценка на стандартите се отчитат:

а) в каква степен са отразени в тях **глобалните цели на интеграционните процеси и стандартизираните системи на европейското образование**; всеобщите ценности и идеи от теорията и практиката, които имат универсално значение за европейските страни, а и за други държави в света;

б) система от **национални цели** и специфични традиции за развитието на българското образование: приори-

тети както за развитието на образователните структури, така и за съдържанието, управлението и технологичното обновление на образованието; прогнози и очаквани резултати – например за началото на XXI век.

3. Предложение за специфичните критерии за оценка на стандартите и за измерване на резултатите по отношение на:

а) развитието и успешното функциониране на образователната система и нейните структурни образователни институции и общности;

б) системата от знания, умения и навиците на учениците, възможности, система и методи за тяхното обективно измерване – тестово, количествено и качествено измерване; за да се установи не само степента на усвоените знания, умения и навици, но и реалната степен на развитие на отделните структури на личността, нейната ценностна система;

в) изразходвани средства, ресурси – кадрови, материални, финансови, психически и физиологически за постигане на съответните резултати от дейността на образованието;

г) здравословно-психическо и физическо състояние на учениците и учителите; степен на умора и работоспособност; социална и интелектуална активност; наличие на интереси и стремежи; удовлетвореност.

По примера на изработените образователни изисквания в щата Кентъки – САЩ, при оценката на проектостандартите, особено за знания,

умения и навици, да се имат предвид идеите за формиране на "ядрото" от цели на обучението: "развитие на способностите за комуникация, на математически умения за работа при ситуации, аналогични, близки до тези, които ще срещне в жизнената си практика"; развиване на способностите и уменията на учениците практически да използват придобитите знания и умения; формиране на самостоятелност и отговорно отношение

ние и др. морални качества, необходими за осъществяването на личността в живота.

4. Оценката на образователните стандарти да отразява тяхната надеждност и пригодност за машинна обработка на данните и цялостната информация за резултатите; възможностите за периодичното усъвършенстване, коригиране и обогатяване на държавните изисквания.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон за народната просвета и предложения за неговото изменение.
2. Проект на Концепция за развитие на

средното образование в Република България.

3. Доклад на МОИТ за дейността върху образователните изисквания в щата Кентъки - САЩ.

EDUCATIONAL STANDARTS

Todor Angelov

Summary

The world experience and the Bulgarian national tradition in the field of education are laying down new criteria for an objective evaluation of the system and the results of the education.

In accordance with The National Education Law and with the worked out alternative conception for the development of Secondary Education in the Republic of Bulgaria, the author of the article examines the essence of The Slate Education Requirements and Standarts: the aims; the principles and the system for working out the requirements. The accent is placed on the possible decisions for creating the contents of teaching which is to turn into a hopeful premise, into a factor for the all-round development of the personality. On the basis of the obligatory basic minimum and differentiation, on different levels and on the study contents, stimulation is achieved in the development of the individual possibilities and capabilities of the students in a definite area of knowledge.

The article offers methods for the formation and evaluation of the education requirements, in direct dependence on the aims of teaching and education.

The article received The Third Award at the competition of the Open Society Foundation in 1995.